

تُرکے

محمد رفیع

ہمیشہ کو ادبی سنگتے ایبٹ آباد

جملہ حقوق محفوظ

ترکے	نال کتاب
پہلی ۱۹۹۸ء	وار
۲۰۰	تعداد
محمد نسریہ	شاعر
ہندکو ادبی سنگت،	ناشر
ایم. اشرف	کاتب
۱۰۰ روپے	قیمت
محمد فرید ۲-330 کھولکیہال	رابطہ
ایبٹ آباد۔	
شمع آرٹ پریس ہری پور	پرنٹر

فہرست مضامین

صفحہ نمبر	مضامین	نمبر شمار
۴	انتساب	۱
۵	ترکے - ایک تعارف	۲
۱۰	ترکے	۳
۱۱	فرید دی شاعری	۴
۱۳	ترکے	۵

انتساب

ہند کو دیاں
انہاں
گمناں! شاعران دے ناں
جنہاں
پھل لبان رز شعربجا کے
جاذب کیتے
لکھ کے دلاں
ٹورے سینے
سینے، سینے
ہر یک سینے
سجڑے سجڑے
تاں جل اپڑے
آجے تانٹروں
آساں تانٹروں
تساں تانٹروں

ترکے - ہک تعارف

محمد فرید اڈڑیں تخلیقی جوہراں دا ہک واری نہ شہرت پیش کردیوں ہند کو شاعری وچ دڈا قیمتی تے قابل قدر اضافہ کر رہے ہیں۔ پچھلے سال انہاں دے کلام دے دو مجموعے پھپھے تے یاراں آسٹے ہک حیرت دی گل بنسٹ گئے۔ بہوں پہلیاں انہاں دے کلام دا مجموعہ ”سنجھ سولہ“ دے نائیں نال شائع ہویا ایہا۔ دھمایاں کئی سال چھپ چھپتوں نکل گئے۔ کلام اخباراں تے رسالیاں وچ تے پھپھارہیا تے مشاعرماں وچ وی چھپولیاں پھر پھر واد دے کھل وصول کردارہیا پردا مجموعہ مرتب کرنے تے چھپوانٹریں دی نوبت ۱۹۹۶ء وچ آئی۔ اس دوران وچ فرید نے ہند کو شاعری آں نوایاں نوایاں ہیتاں توں آشنا کیتا تے نظم دے بہوں ای دل پذیر تے توجہ گیر تجربے کیتے۔ انہاں قسماں قسم شاعرانہ تجربیاں دے رنگ تے ٹہنگ تھی انہاں دے مجموعیاں ”چھٹے نقطے“ تے ”پہپ پناشاں“ وچ دیکھ بکھ دے او۔ آج اوہ اڈڑیں ”ترکیاں“ دی سوغات ہک نویں مجموعے دی شکل وچ ہند کو شاعرماں تے ادب دیاں شیدائیاں آں پیش کردے پئے نیں جویرانی اس تے دے جے اتنا مصروف آدمی جس دے فرائض منصبی دے بوجھ دے نال نال کہرے باہرے دے ہور وی بہوں سارے کم تے منسلے اس دیاں ذمہ داریاں دا حقہ نیں۔ کجوں دقت کدھ کے اتنی سوہنٹریں، سچی تے پہنہ لور شاعری کردے تے اڈڑیں خیالاں تے جذباں دے اظہار آسٹے نویں نویں طریقے تے رستے ٹھہرندے تے اس تلاش وچ کامیاب وی ہوندے۔

فرید اڈڑیں جس طرحاں فن کس تے قدرت رکھدے نیں۔ اسے طرحاں ہند کو

دے تا در الکلام شاعری نہیں۔ طبیعیات دے علم نے انہاں دے مشاہدے تے تجربے وچ ڈوہنگیائی پیدا کیتی جس دا اثر انہاں دی شاعری وچ وی چہلکارے پیا مار دے۔ سائنس دی سب بار پڑی توں زندگی دی تجربہ گاہ تانٹر میں جو کجھ انہاں دے دیکھڑیں تے درتڑیں وچ آئے، اساں انہاں پورے خلوص تہذوق تال شعر دے لباس وچ جلوہ گر کر دتے۔ دے ذہنی گل لے جیہڑی دے وچ جا کھدی اے تے اسی شاعر دے تجربات وچ شریک ہو کے ایہہ سوچنڑیں تے جسبور ہو جانے آں جے زندگی کے دے تے اساں کجھوں گزارنا چاہیدے۔

محمد فرید دیاں ”ترکیاں“ دے کجھ نمونے تساں ”پٹے نقطے“ وچ ملاحظہ کیتے ہو سٹڑ۔ اس صنفِ نظم دے تکنیکی پہلو تے وی کتاب دے شروع وچ تھوڑی جیہی گل بات ہوئی اے بس اسے آں ذرا ودھا کے میں آکھساں جے ایہہ ترے (۳) مصرعیاں دی ہک نظم اے تے اپڑیں ہیئت تے مضمون دے اعتبار نال مستقل بالذات حیثیت دی حامل اے۔ اس دا جاپانی صنف ہائیکو نال کوئی تعلق نہیغہ۔ جس دی نقالی نیشن دے طور تے باکے ہر دوجہ توں سادے بعضے اردو شاعر کر رہے نیں تے ہندکو وچ وی اس دی ہک ادھ گمشدش ہوئی اے۔ ایہہ ہندکو تے پنجابی دی صنف ہائیکو توں وی دکھری شے دے۔ ماہیا اپڑیں خاص ہیئت رکھدے تے اس دی بنیادی حیثیت گانٹر دی اے۔ جس دوجہ توں اسدا لوک سنگیت نال انٹرٹرٹ جوڑ اے۔ اس دا پہلا تے تریا بول (یا مصرعہ) ہک، (ای قافیے) وچ ہوندے نیں۔ دوئے بول وچ کافیہ نمونہ ہوندا۔ اس دے الٹ ”ترکا“ ہک مختصر ترین نظم اے جیہڑی قافیے دی قید توں آزاد اے۔ اس دے پہلے دو مصرعے مساوی وزن دے نیں تے تریا مصرعہ انہاں دے پونٹڑیں (۴) وزن دارہ جُملدے۔

دزن دے لحاظ نال اس دی شکل میری سمجھ دج (اردو عروض دے مطابق) کجھ انجور
بنتڑی اے۔

(پہلا مصرعہ چار رکن)	فعلن فعلن فعلن فعلن
(دوا مصرعہ چار رکن)	فعلن فعلن فعلن فعلن
(تیریا مصرعہ ترے رکن)	فعلن فعلن فعلن

فرید نے سارے ترکے پاک ای دزن دج آکھے نیں۔ انجور انہاں نے اس دا
وزن دی مخصوص کر دتے، پر میرا خیال اے جے اس پابندی توں آزاد ہونٹریں دی
شاعر آں تھوڑی تہیہ اجازت ہونٹریں چاہیدی لے۔ البتہ ایہ ضروری اے جے
اس دی موجودہ ہمیت آں برقرار رکھیا جے۔ ایہ صنف پہانویں تانے توں آزاد لے،
پر تانے دی عدم موجودگی آس دے اثر آں کہڑی نینجہ دیندی۔ دو مصرعیاں دی
براہ طولیہ۔ تے تریے مصرعے دج پاک رکن دی کمی آس دج پاک خاص تال میل
پیدا کر دیندی لے جیہڑا سنٹریں تے پڑھنیں دج بہوں ہچا لگدے۔

”ترکے“ پاک ای جذبے، داقے یا خیال دا تاثر پیش کر دے۔ اس دے
پہلے دو مصرعیاں دج مضمون یا خیال دا نقش بنتڑ دے تے تریے مصرعے دج آپو
آپ تیجوسا منٹریں آجھدے۔ دیکھیا جے تے اس اہتمام تے پابندی نال اس دا
درتڑاں تے نباہنٹراں کوئی سکھلی گل نینجہ۔

ع شک سیردوں تن شاعر میں اہو ہوتا ہے

پر فرید اڈاں نے اسان جس طرحاں درتے تے نباہیے اسان دیکھ کے
ادہ داقے داد دے متحق ہو جاندے نیں۔ اپڑیں اس تجربے دج دی فرید نے قابل شک

حد تا نظریں سرخروئی حاصل کیتی اے۔
 تر کئے دے پہلے مصرعے بچ یار فریدا! دی تکرار تے خطاب دا معنی خیز پہلو
 ایہہ دے جے اس دے نال شاعر ذمی نکر دارستہ اس عظیم صرفیانہ روایت نال قائم
 ہو گئے۔ جس دے سرخیلاں وچ بابا فرید گنج شکر، حضرت سلطان باہر، خواجہ سید،
 بابا بلھے شاہ تے کئی ہور بزرگاں دے ناں دینہویں تے چنے نالوں لٹکارے تے چکارے
 مار دے دسدے نیں۔ کجھ دے توں محمد فرید دیاں سوچاں وچ تصوف دا عنصر اس
 طرحاں گہل مل گئے جے انہاں دی شاعری دا کوئی دی مطالعہ اس دے سولے توں بغیر
 مکمل سمجھ ہو کدا۔ اس دے نال زندگی دیاں ہور حقیقتاں دی انہاں دا موضوع سخن
 بنسٹ دیاں نیں۔ پر انہاں دے بیان وچ دی درویشانہ ترنگ تے قلندرانہ لہسر
 ٹھاٹھاں مار دی نظری آندی اے۔ اس صورت حال وچ "یار فریدا" دا استعمال ہوں
 ای پوکیت تے پر مزہ ہو جلدے۔

فرید صاحب دی ایہہ کتاب ترنیاں (۳۰) حصتیاں یا فصلاں بچ تقسم
 اے۔ ہر حصے یا فصل دا ہر ناواں ہک ترکا بنسٹ دے جس وچ اس فصل یا حصے دے
 موضوع دی طرف اشارہ کیتا گئے۔ موضوعات دی رنگارنگی اس مجموعے دی ددی
 خصوصیت اے۔ اس دے نال ہک گل ایہہ وی اے جے ٹوٹے ٹوٹے جھپکنسٹ ہک
 گل بنسٹ دے نیں۔ جہاں میں زندگی دا کل اکھساں یا پھل کھیلی دی رست توں تعبیر
 کرساں جے اتھے زندگی دیاں مٹھیاں، کھٹیاں تے کوٹیاں حقیقتاں سبھے یک جا
 نیں تے جتھے گلاب، موتیا، ناگ، روہیل، جھاپھیلی تے رات دی رائٹریں دیاں
 رنگاں تے خوش بوئیاں دا پوراں پاسے کھنڈا رہیا ہوئے، اتھے کنڈیاں دیاں چوہیاں
 دی کجھ کھٹ نہنڈ۔

محمد فرید دی شاعری دا انداز سدھا سادا اے۔ حاورہ تے روزمرہ ٹھٹھ تے نیچہ
 ہند کو دا اے۔ انہاں دے کئی تر کئے زبان دی سادگی تے انداز دی بے تکلفی تے خیال

دی تاثیر دے باعث ایہہ صلاحیت، رکھدے نیں جے ضرب المثل بِنشتر کے لڑکاں
 دیاں زباناں تے چسڑھ جکلنتر۔
 اپٹریں شاعری دے ذریعے محمد فرید ہند کو دی جیہڑی خدمت، کر رہے نیں،
 اُمدی شکر گزاری اساں ساریاں تے واجب، اسے بنجری بیچھ آپ تڑاپی تے بے قدری
 دے اس دور وچ اسی ایہہ وی کر پکتے آن کہ بیچھ پراتنا تے ضرور ہونٹراں چاہیدے۔
 جے فرید اوڑیں ہند کو دی شعر اکھ کے ساڈی مابلوی دا مانٹر ودھا رہے نیں، جیہڑا سمجھو
 تے ساڈا آپڑاں مانٹر لے۔

پروفیسر صوفی عبدالرشید

۱۰ ستمبر ۱۹۹۶ء

ترکے

محمد فرید سائیں داکہ بیاقابل تحسین کا نام "ترکے" ہے۔ ترکے یوں تاں سندھی بلوچی
 سرآجی چند کوتے اُردو وچ ماہیا اتے ہائیکو ہک صنعت سخن دی حیثیت نال موجود ہے۔
 اتے غلائی یعنی ترے مصرعے والیاں نظماں دی بہوں کھیاں گئیں لیکن انہاں دے "ترکے"
 اپڑاں ہک مخصوص وزن، الگ اسلوب اتے ہک دکھری شان رکھیندین۔ ایہہ "ترکے"
 پڑھ کے منٹا پوندے کہ کوزے وچ دریا بند کرن دا ہنر انہاں کول بہوں سوہنا آندے۔
 انہاں دی رکھی ہوئی ایں بنیاد تے کئی سخن محل پئے تعمیر تھیں۔ انہاں دے کلام دیاں
 کجھ جھلکیاں:

اللہ مالک یار فریدا

چند امانت اُردی تھیں

منگے مٹیں سالم

نخوشیاں بندیاں یار فریدا

بند دے ویلے ساڈا بند ا

خبرے کس آں بلیا

زندگی کے دے یار فریدا

ہک حقیقت داکہ رستہ

منزل جس دے آگے

شعر نہ لکھدا یار فریدا

آگ لے دل دی جس آں گھناں

کاغذ کالے کر کے

عبداللہ یزدانی
 ڈیرہ اسماعیل خان

فرید دی شاعری

فرید اُوراں دا صرف ترے ترے چار چار لفظاں اتے مشتمل نکا جیہا ہک ہک
 مصرع آپڑیں اندر اتنی ڈونگھیا تے گیلیا رخصدے جہاں کسے ادبی پیمانے نال کھچیا یا
 ناپیا نتیجہ محل کہدا۔ علم و حکمت دے سچیاں تے کھریاں موتیاں دی جیہڑی چکڑی مالا فرید
 اُوراں نے ہند کو دے گلے سچ پھوڑی لے اس نال ہند کو ادب دا برت سجا پھوڑیا نے
 اس مالا دے لشکارے ہند کو ادب دیاں راہواں ہمیشہ روشن رکھن یقین کرو جو فرید اُوراں
 دا کلام پڑھدویں پڑھدویں میرا احساس دل اتنا متاثر ہوندے جو اکھیاں بچوں
 آپر آپ اتھسروں کزینیں شروع ہو جلدیں۔

پرواز تریبیلوی
 کراچی

تُرکے

کرم بسم اللہ یار فریدا
اول حسد خدا دی آخیں
فرجے چاہوئیں لکھیں

اللہ آپے یارِ سریدا
تارے، سورج، چن بنظرانے
زندگی بخشی تہاں

رازقِ رزق اے یارِ سریدا
آپڑیں کول ای رخیآ تاں بے
پہنچے بے کیڑے

خالقِ خلق اے یارِ سریدا
سب کجھ کھیتا تیرے وسطے
تاں توں فیہ کہنیں

ہتھ مُعز دے یارِ سریدا
عزّت، ذلّت، موت، حیاتی
جس آں چاہوے دیوے

ہر ذرے بچ یار فریدا
نور اے لویاں کردا اُن دا
ردشن تاں جگ سارا